

A fogyatékosokkal élők legfontosabb jogai: bevezető

Az Európai Unió Alapjogi Chartájának az Egyenlőségről szóló címéhez tartozó 21. és 26. cikke értelmében tilos a fogyatékosok alapján történő megkülönböztetés, illetve el kell ismerni és tiszteletben kell tartani a fogyatékosokkal élők személyek jogát a beilleszkedésre.

Politikai háttér

Az Európai Unióban (EU) mintegy 80 millió ember él valamilyen fogyatékosággal. Sokan szembesülnek akadályokkal hétköznapjaikban.

Az EU emellett – fennállása során most először – aláírta az ENSZ egyik emberi jogi egyezményét – a Fogyatékosokkal Élő Személyek Jogairól szóló egyezményt (CRPD). Minden uniós tagállam csatlakozott az egyezményhez, 2011 júliusáig pedig kétharmaduk ratifikálta is azt.

Az Európai Unió Alapjogi Ügynöksége (FRA) támogatja az EU azon törekvéseit, hogy a fogyatékosokkal élő személyek egyenlőségét előmozdítsa és jogait megvédje. Ennek jegyében megvizsgálja a jogszabályokat és szakpolitikákat, illetve azt, hogy a fogyatékosokkal élő személyek hogyan élik meg a mindennapokat. Ennek a kutatásnak az eredményeit jelentések formájában teszi közzé, amelyek azt vizsgálják, hogy az EU tagállamai mennyire felelnek meg az ENSZ – egyezményben vállalt kötelezettségeiknek és az uniós jog által támogatott követelményeknek.

A fogyatékosokkal élők ügye: nem pusztán egy utólagos gondolat

A Fogyatékosokkal Élő Személyek Jogairól szóló egyezmény (CRPD) az *integráció* fontosságát hangsúlyozza: ezt azt jelenti, hogy a kormányoknak szakpolitikájukban, programjaikban és intézkedéseikben figyelembe kell venniük a fogyatékosokkal élő személyek szükségleteit. Az egyezmény szerint például a politikai döntéshozóknak egy új oktatáspolitikát kidolgozásakor mérlegelniük kell, hogy ez hogyan érintheti a fogyatékosokkal élő fiatalokat, és gondoskodniuk kell a szükségleteik figyelembevételéről. A politikusoknak természetesen nem csak az új jogszabályoknál kell alkalmazniuk ezt a gondolkodásmódot, hanem a meglévőket is befogadóvá kell alakítaniuk, hogy megfeleljenek a fogyatékosokkal élő személyek igényeinek.

Melyek ezek a jogok?

A Fogyatékosokkal Élő Személyek Jogairól szóló egyezmény (CRPD) megállapítja, hogy a kormányoknak mit kell tenniük a fogyatékosokkal élő személyek jogainak védelme és előmozdítása érdekében. Az egyezmény semmilyen különleges jogot nem teremt, pusztán arra törekszik, hogy a fogyatékosokkal élő személyek mindenki máshoz hasonlóan élhessenek és emberi jogukat ugyanúgy élvezhessék. Az alábbiakban bemutatunk néhányat az egyezményben garantált jogok közül.

A megkülönböztetés megszüntetése

Az egyezmény szerint a kormányoknak olyan jogszabályokat kell elfogadniuk, amelyek előmozdíják az egyenlőséget, és eltörlik a fogyatékosokkal élő személyekkel szemben történő közvetlen vagy közvetett hátrányos megkülönböztetés minden formáját. A megkülönböztetés tilalma mindenkire egyformán vonatkozik: az államra éppúgy, mint a vállalatokra vagy a magánszemélyekre.

A hátrányos megkülönböztetés nem mindig közvetlen, mint például amikor valakit a fogyatékosága miatt nem alkalmaznak. Lehet közvetett is: ilyen például az épületek akadálymentesítésének hiánya, vagy az, ha a fogyatékosokkal élő személy helyett, megkérdezése nélkül hoznak döntéseket. A közvetett megkülönböztetés elkerülése érdekében a jogszabályoknak biztosítaniuk kell, hogy „ésszerűen alkalmazkodnak” a fogyatékosokkal élő személyek szükségleteihez. A munkáltatónak például oly módon kell figyelembe vennie a látássérült alkalmazottak szükségleteit, hogy Braille-billentyűzetet vagy átalakított monitort biztosít a számukra, hogy dolgozni tudjanak.

Fontos az anti-diszkriminációs jogszabályok megfelelő végrehajtása, valamint az is, hogy a fogyatékosokkal élő személyek és az érdekeiket képviselő szervezetek könnyen hozzáférhessenek a jogorvoslatot lehetővé tevő mechanizmusokhoz.

A törvény előtti egyenlőség biztosítása

Az egyezmény azt is hangsúlyozza, hogy el kell ismerni: a fogyatékosokkal élő személyeknek ugyanolyan törvényes jogokkal kell rendelkezniük, mint bárki másnak.

Korábban gyakran a *gondnokok* hozták meg a döntéseket a fogyatékosokkal élők helyett. Az egyezmény változást hoz e téren, mivel lehetővé teszi, hogy a fogyatékosokkal élők maguk dönthessenek és irányíthassák a saját életüket. Így például a pszicho-szociális fogyatékosokkal élő személyeknek – és nem a gondnokuknak – kellene jogot kapniuk arra, hogy kezeljék saját pénzügyeiket, vagy szerződéseket kössenek, illetve – amennyiben szeretnék – támogatást kapjanak döntéseik meghozatalában. Ez számos országban a meglévő törvények módosítását fogja eredményezni.

Az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés

Az igazságszolgáltatáshoz való tényleges hozzáférés sokak számára kihívást jelenthet, de a fogyatékossgal élőkre ez különösen igaz. Akadályokba ütközhetnek a helyek fizikai megközelítésében, problémáik lehetnek a kommunikáció terén, vagy az emberek hozzáállásával – mivel vannak, akik nem fogadják el, hogy a fogyatékossgal élő személyek hiteles tanúk lehetnek, illetve hogy a véleményüket figyelembe kellene venni.

Az egyezmény előírja, hogy a kormányoknak a fogyatékossgal élők számára biztosítaniuk kell az igazságszolgáltatási rendszerhez való hatékony hozzáférést, amihez meg kell szüntetniük minden olyan akadályt, amely meggátolhatja őket abban, hogy panaszosként, vádlottként, tanúként vagy az esküdtszék tagjaként peres eljárásokban vehessenek részt.

Humánus intézmények biztosítása

A fogyatékossgal élő személyek, ha tartós gondozást nyújtó bentlakásos intézményekben élnek, különösen ki vannak szolgáltatva az alapvető emberi jogok megsértéseinek.

Az egyezmény kötelezi a kormányokat, hogy találjanak módot arra, hogy a fogyatékossgal élőket hatékonyan megvédjék a kizsákmányolástól, visszaéléstől, megalázó bánásmódtól, erőszaktól és kínzástól. Ennek keretében tiltja például, hogy szabad és tájékoztatáson alapuló beleegyezésük nélkül orvosi vagy tudományos kísérletet végezzenek rajtuk, különösen ha valamilyen fogyatékossgal kezelése érdekében rájuk kényszerített orvosi beavatkozásról, kényszerabortuszról vagy -sterilizálásról van szó. Az egyezmény arra szólítja fel a kormányokat, hogy vessenek véget az elhanyagolás, elzárás, a társadalom elől való elrejtés vagy a viselkedés szabályozására használt gyógyszerek által okozott visszaéléseknek.

Független élet

Mindnyájan nagyra értékeljük a függetlenségünket, és ezt hajlamosak vagyunk magától értetődőnek tekinteni. A fogyatékossgal élő személyek számára azonban a függetlenség gyakran luxus.

Az egyezmény szeretné megelőzni, hogy a fogyatékossgal élő személyek fogyatékossgaluk miatt speciális életkörülmények közé kényszerüljenek. Ezért megerősíti a fogyatékossgal élő személyek független élethez és az élet valamennyi területén történő teljes körű részvételhez való jogát. Ez azt jelenti, hogy a fogyatékossgal élő személyeknek – mindenki máshoz hasonlóan – lehetőségük kell, hogy legyen a saját otthonra, és a többi emberrel megegyező mértékben hozzá kell férniük a közlekedéshez, az információhoz és kommunikációhoz éppúgy, mint a közcélú létesítményekhez és szolgáltatásokhoz.

Politikai részvétel

A politikai életben való részvétel minden uniós polgár alapvető joga. Ez a demokrácia alapja.

Az egyezmény arra kötelezi az országokat, hogy a fogyatékossgal élő személyek számára biztosítsák a politikai életben való részvétel jogát. A fogyatékossgal élő személyeknek ezért nemcsak meg kell engedni, hanem ténylegesen lehetővé kell tenni a szavazást és a politikai életben való részvételt, és erre ösztönözni kell őket, beleértve egy választott hivatal betöltését is a kormányzat bármely szintjén. Ezt például úgy lehetne megvalósítani, ha a választási eljárásokat, létesítményeket és anyagokat a fogyatékossgal élők számára is hozzáférhetővé tennék.

További információk:

A fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló ENSZ-egyezmény (CRPD): www.un.org/disabilities

A FRA munkája a fogyatékossgal területén:
fra.europa.eu/fraWebsite/disability/disability_en.htm

E-mail: disability@fra.europa.eu